

Миле БАКИЋ*

АРХИВ И НАУКА

1. Ова тема је код нас врло мало обрађена, а објављених радова, могло би се рећи, нема. Архивистика као научна дисциплина више је била до сада посвећена разматрању различитих питања архивске праксе. Интересовање аутора у том смислу привлачили су више различити теоријски и други аспекти: заштите регистратурске и архивске грађе, валоризације и одабирања архивске грађе, сређивања, обраде, истраживања и публиковања архивске грађе, као и питања архивске нормативе (архивског законодавства), историјског развоја архива и архивске службе и др. Радови из овог тематског комплекса творили су у најширем значењу ријечи „примијењену”, или боље рећи „прагматичку” архивистику,¹ својим сазнањима су динамизирали архивистику као научну дисциплину и имали великог удјела у развоју архивске дјелатности и архива. Онај дио архивистике који зовемо теоријска архивистика, „чиста архивистика” или архивистика у ужем смислу, оно што истакнути њемачки архивски теоретичар Меиснер назива наука о архивима (Archivwissenschaft), у радовима и публикацијама архивских радника врло је мало обрађиван, прије свега мисли се на теме које су теоријски суптилне и сложене, баве се више теоријским аспектима архивистике или пак више неким општим и теоријским разматрањима.²

Теме из праксе, из рада архива су, дакле, више доминантне теме у архивистици и врло је дискутабилно питање колико код нас, заправо, ар-

* Др Миле Бакић, Службени лист Црне Горе

¹ Крешимир Неметх, *Увод у архивистику*, Приручник из архивистике, Загреб, 1977, 9, 10.

² *Исио*, 10.

хивистика и постоји и колико је до сада заживјела, с обзиром на то да немамо факултетске студије за архивистички кадар, да је архивистички часопис почео релативно касно, да мало стварамо радова, студија, монографија и других публикација из архивистике и др. То је био и један од мотива што сам приступио обради ове теме, која поред тога што је значајна и актуелна кореспондира савременом добу, које одликује енормни развој информација, науке и технологије. Архивистика, односно „знаност о архивима” под њиховим утицајем се значајно промијенила и у много чему добила нове и другачије садржаје. Она, као значајна и самостална друштвена наука, не би смјела бити у овом затечена, него би требало да живи са временом и да на њега и његове изазове даје одговоре.

2. Неколико ријечи да кажемо о архивистици као науци, о њеном бићу, настанку, развоју, пољу рада, статусу, односу према другим наукама и сл., око којих има одређених несхватања, рекао бих и ниподаштавања и потцјењивања, што је највећим дијелом посљедица непознавања свјетске архивистике и њених савремених садржаја. Архивистика није млада научна дисциплина, како се код нас обично мисли, него доста стара и има вишевијековни континуитет. Своје почетке везује за 16. и 17. вијек, а зачетници архивске теоријске мисли су *Jakob Remmingen* који је 1571. године у Хајделбергу објавио два дјела у којима теоријски покушава одредити мјесто регистратуре у структури надлештава и поставити основне принципе сређивања архивске грађе, те *Balthasar Bonifacius*, објавио је дјело „*De Arhiviliber singularis*” 1632. године у Венецији, у којем теоријски разматра питање улоге и задатака архива и покушава утврдити норме и принципе по којима би се сређивала архивска грађа.³ Сљедећи вијек је дао много нових и значајних идеја, као и свјетски познатог архивског научника *Filipa Spiessa*, који је теоретски поставио да архив не служи само политичким циљевима (заштита права), него и научним истраживањима.⁴ Архивска теоријска мисао даље се стално развијала, резултирајући бројним и значајним резултатима и достигнућима, који иако теоријске природе имали су великог утицаја на развој и квалитет архивске дјелатности у цјелини. Архивски теоретичари новијег доба, који су имали велики утицај на архивистику су: *Casanova*, *Jenkinson*, *Meisner*, *Ciceri*, *Schellenberg* и други.

³ Иван Беуц, *Архивистика*, Загреб, 1968, 2.

⁴ *Исио*, 2.

Архивистика као наука у свијету доживљава интензиван развој посљедњи вијек, вијек и по. Он је условљен развојем науке, културе, високих технологија, јачањем државе и њених функција, ширењем и афирмацијом архива, настанком све већег броја регистратура и количина регистратурске и архивске грађе и све већом потребом за њеним прикупљањем, чувањем и коришћењем.

Било је ранијих мишљења, истина ријетких, да архивистика није наука, него више стручна дисциплина. Таква мишљења временом губила на аргументацији и значају и са развојем архивистике поступно нестајала. Било је и мишљења која су оспоравала самосталност архивистике као науке. Архивистика је самостална научна дисциплина, која има свој самостални предмет истраживања и истраживачке методе и своје мјесто у систему друштвених наука. Архивистика није једна од помоћних историјских наука, нити саставни дио било које од друштвених наука. Она као самостална друштвена наука иза себе има вишевијековни временски континуитет, бројан научни кадар, ствараоце, специјалисте, као бројну или боље рећи импозантну литературу (студије, уџбенике, монографије, периодiku и др.) на којој би јој могле позавидјети и много старије и развијеније науке.

3. Савремени архиви су настали када и савремене државе, дакле архиви које сада имамо, као намјенске, специјализоване установе које прикупљају, чувају архивску грађу и дају је на коришћење. Прије ових постојали су старовјековни и средњовјековни архиви, који представљају темеље данашњих, савремених архива, од којих су познатији: дворски, црквени, нотарски и други. То су били архиви што су чували архивску грађу једног ствараоца, тзв. канцеларијски архиви. Ствараоци сами сређују грађу и поступају са њом у мјери и на начин који им одговара, а овај период се зове канцеларијски период заштите архивске грађе код њених стваралаца. Није спорно оно што каже досадашње архивско теоријско наслеђе да су архиве и архивистику условили друштвени развој, развој науке и културе, државе, права и др. Врло је научно релевантан и значајан узајаман однос архива и архивистике као конститутивног фактора њиховог настанка и развоја. Архиви из канцеларијског периода заштите архивске грађе (код њених стваралаца) учинили су настанку архивистике. Наиме, „из питања како увести чврсти ред међу актима, како их средити и регистrirати да би се у току канцеларијског пословања могло њима по потреби служити, настала су у напредним земљама европ-

ског Запада на пријелазу из 16. у 17. стољеће прва теоретска разматрања која представљају почетак развоја и чине подлогу савремене знаности о архивима”⁵. Велики помак у развоју, односно „осавремењавању” данашњих архива учинила је и архивистика, јер је својом теоријом осмишљавала и рјешавала бројна практична питања у вези са стручним поступањем са архивском грађом и њеном заштитом, организацијом архивске службе и уопште из рада архива, без чега данашњи друштвени и професионални ниво и функција архива не би били могући.

Настанку савремених архива много су допринијеле и промјене у свјетским друштвеним односима насталим по окончању Француске буржоаске револуције из 1789. године. Морао се срушити феудализам, племство, аристократија, прије свега монархизам, а на историјску сцену увести буржоазија, радничка класа, република, дакле нове социјалне снаге и субјекти, без историјског педигреа и континуитета. Архиви у Француској и околним земљама који су били управни, политички и затворени архиви из коријена су се промијенили. Постали су отворени, јавни, општедржавни архиви, а архивски докуменат је постао јаван и доступан на коришћење свима. То је условило да се архиви и архивска грађа у њима почну масовније користити за научне и истраживачке потребе, тако да су настала бројна и драгоцјена историографска и књижевна дјела са наглашеном нотом националног и романтизма. Француска је читаву земљу покрила архивима, формирала централну државну архивску управу и законске архивске прописе по чијој „архивској норми” се организовала њена архивска служба и одвијала архивска дјелатност. Тај модел касније су преузеле и друге европске земље и он је и данас важећи, историја за сада не познаје ни другог, ни бољег. Француска је колијевка савремених архива, националног архивског система и службе, архивског законодавства, демократизације архива и архивске грађе и др. А савремене државе, најприје концентрисане у Западној Европи, касније су и на друге просторе својом развијеном културом, умјетношћу, филозофијом, просвјетитељством, хуманизмом, науком, религијом – створиле архиве, као што су то касније учинили: ширење функција државе, енормно увећање државних списа, ширење и стално усаврша-

⁵ Крешимир Ненетх, *Увод у архивистику*, Приручник из архивистике, Загреб, 1977, 2.

вање средстава комуникација, пораст значаја архивске грађе за науку, културу и друге друштвене потребе и потребе грађана и др.

4. Вријеме у којем живимо је вријеме енормног развоја информација, науке и високих технологија, постмодерне. Настају многе нове науке које утичу на биће и научна сазнања, да кажем, по времену конституисања старих или боље рећи старијих друштвених наука, међу којима је и архивистика. Под њиховим утицајем мијења ли се поступно и у одређеној мјери њено досадашње научно биће, морају ли се чинити одређене корекције и додатно и дијелом наново додефинисати нека њена кључна питања и досадашња релативна сазнања о њима: шта је предмет архивистике, које су методе и технике њеног истраживања, мора ли се мало другачије размишљати шта је архив и која је његова улога у савременом друштву, које су његове битне функције, да ли је архив све више научна установа када се посматра са аспекта ближе временске перспективе, а да не говоримо о неким дужим временским пројекцијама. Према свему овоме, архивистика не смије бити затечена и мора дати нове одговоре. Наведене промјене и нови трендови у науци, када је ријеч о архивистици, учиниће само позитивно и добиће њима на значају.

5. Архивски документ има кибернетски аспект, а од саме своје појаве кибернетика је имала утицај на архивистику. Иако коријени кибернетике досежу до доба античких мислилаца, њеним творцем у модерном смислу би се могао сматрати *Норберт Винер*, који је 1948. године објавио истоимено дјело „у којем је први пут дата теоретска база кибернетике, као посебне научне дисциплине, која се бави проблемима регулације, аутоматског вођења процеса, обраде информација, управљања и сл.”⁶ Кибернетика је, поред тога што је релативно нова наука, наука настала од мноштва других: математике, логике, филозофије, теорије информација и др. и крајње поједностављено би се могла дефинисати као наука о управљању. Руски аутор Марков дефинише кибернетику као науку „о способности примања, похрањивања, прераде и коришћења информација у машинама, живим организмима и њиховим удружењима”⁷. Дакле, суштина је у информацији – централном појму, боље рећи току информација, те на основу њих у доношењу одлука и управљању у ма-

⁶ Славко Добренић, Дезидер Јуришић, Стевица Крсмановић, Џевад Медић, *Информацијски системи*, Београд, 1982, 3.

⁷ *Исио*, 5.

шинским, биолошким и социјалним системима. Совјетска *Енциклопедија кибернетике* дефинише да је кибернетика наука „...о општим законима добивања, чувања, преноса и обраде информација у сложеним управљачким системима. При том се под управљачким системима не подразумевају само технички, него и било који биолошки, административни и друштвени системи.”⁸ Кибернетика од саме своје појаве има своју релацију према архивском документу и архиву као информационом извору, односно извору информација, и стручни и научни послови које их раде архиви нијесу ништа друго до послови с информацијама на темељу којих се доносе професионалне одлуке и управља архивом, као сложеним стручним и друштвеним системом. Наиме, „како је архивска грађа, као талог административне дјелатности – да се изразимо ријечима кибернетике – продукт дјелатности материјалних система, а архиви се могу схватити као складишта хисторијски значајних информација то се архивистици намеће нови задатак да испита конкретне могућности утицаја кибернетике на обликовање архивистике у њезину даљем развоју.”⁹

Информатика је наука која је настала из кибернетике и она је мултидисциплинарног карактера, настала је од кибернетике, математике, формалне логике, електронике, филозофије, теорије информација и др. Дакле, као кибернетика укључује у себе поједине науке у цјелини или пак дјелове појединих наука. Информатика се у почетку доста погрешно схватала те се изједначавала са различитим поступцима према информацијама уз помоћ различитих електронских система, односно машина (аутоматска обрада података).¹⁰ „Информатика је наука о систематичној и ефикасној обради информација, првенствено помоћу аутоматских машина, при чему информације сматрамо медијумом људског знања и комуникацијама, у контексту технологије, економије и социологије.”¹¹ Када се касније дефиниције погледају, види се да се оне у суштини свODE на науку о информацијама у најширем смислу и да су компјутери само једна од метода и техника обраде информација.¹² Поред термина *информатика*, за појмовно одређивање ове науке користи се и

⁸ Стјепан Хан, Неђо Балабан, *Основе информатике*, Београд, 1987, 17.

⁹ Крешимир Неметх, *Увод у архивистику*, Приручник из архивистике, Загреб, 1977, 8, 9.

¹⁰ Стјепан Хан, Неђо Балабан, нав. дј., 16.

¹¹ *Истио*, 17.

¹² *Истио*, 16.

термин информацијска знаност, односно информатологија: означава теорију и праксу емисије, трансмисије, селекције и апсорбције информација, тзв. е-т-ак-с-а комплекс (Б. Тежак, 1969).¹³ Архивски теоретичари виде информатику као нову науку и њен велики утицај на рад архива и архивистику. У архивистичком приручнику из 1977. године, који је урадила група (тим) еминентних југословенских аутора, Крешимир Неметх дефинише да информатика „као нова научна дисциплина изучава структуру и својства (а не конкретни садржај) знанствених информација и законитости знаствено-информативне дјелатности, њихову историју, методiku и организацију (у чему показује много сродности с архивистиком)”.¹⁴ Њен посебан задатак био би „истраживање метода и технике интеграције традиционалних и неконвенционалних елемената и комплекса с онима које називамо савременима и неконвенционалнима, с посебним нагласком за све оно што је заједничко хуманистичким, социјалним и природним знаностима”.¹⁵ Богдан Лекић о томе шта је предмет истраживања информатике има готово исто становиште, што говори да оба архивска теоретичара о овом имају истовјетне знанствене позиције. Исти аутор сматра да информатика у архивистици „има задатак да проучава класична информативна средства и метод њиховог преношења и коришћења у компјутеризованом информационом систему. Заједно са архивистиком, бави се утврђивањем стандарда и метода израде аутоматизованог јединственог система информисања”.¹⁶ Крешимир Неметх даље заступа становиште да информатика може имати позитивног утицаја на архивистику, „напосе у питању ревизије њезиних властитих гледања и праксе с обзиром на информативна средства у архиву”.¹⁷

Теорија информација је такође учинила велики утицај на архивистику и тиме на архиве. Она је основа и саставни дио кибернетике и проучава, односно бави се процесом слања, преношења, примања и памћења информација.¹⁸ Најшире гледано, под теоријом информација подразумева се „математичка теорија комуницирања”, коју је успоставио и развио Клод Шенон рјешавајући техничке проблеме оптимизације

¹³ *Истио*, 17.

¹⁴ Крешимир Неметх, нав. дј., 9.

¹⁵ *Истио*, 9.

¹⁶ Богдан Лекић, *Архивистика*, Београд, 2006, 21.

¹⁷ Крешимир Неметх, нав. дј., 9.

¹⁸ Зоран Николић, *Комуникационе технологије*, Крушевац, 2005, 9.

обrade података, независно од њиховог семантичког (знаковног) садржаја.¹⁹ Теорија информација у суштини се бави прикупљањем, преносом, обрадом, ускладиштењем и достављањем информација. Она представља научну дисциплину која је повезана са комуникологијом, науком о комуникацији, што је размјена информација у циљу споразумјевања. Основни и главни појам код теорије информација, кибернетике (бави се живим, техничким и социјалним системима с аспекта управљачке функције), информатике (бави се машинском обрадом информација, касније уопште информацијама) јесте информација. Наука још није поуздано одредила шта је информација и постоји заправо велика појмовна разноликост у томе шта је информација, да је то: ново сазнање, садржај из човјековог прилагођавања, те да је нова, трећа димензија космоса, поред материје и енергије, и др. Архив је највише стјецистиште докумената, заправо информација и самим тим је у свом раду упућен на поступање са њима. Сви послови у архиву су: прикупљање, обрада, чување и достављање, односно коришћење информација са или без компјутерске подршке.

Архивска филозофија или филозофија архива је нова архивска научна дисциплина за коју се код нас мало зна, док у свијету и архивски развијеним земљама она биљежи значајне резултате. Бави се изучавањем архивске проблематике са филозофског аспекта, односно онтологијом архива у контексту цјелокупне стварности и времена прошлог, садашњег и будућег. У овој науци архив се „другачије” димензионира. Вријеме је, као што каже Платон у *Одбрани Сократовој* и *Федону* нестварни и пролазни одраз стварности. У архиву су „сложена” сва могућа и сва досадашња историјска времена, у њему је вјечност или, боље рећи, архиви су одраз вјечности – само су нека од научних поставки архивске филозофије.

У фокусу архивистике и неких нових трендова у савременој науци и њиховог утицаја је и *теологија* и допринос цркве у конституисању савремених архива. Постоји веза *суи џенерис*, јер су филозофија, касније и све друштвене науке, произашле из теологије и немогуће да су у свима њима нестали, макар и најмањи дјелићи њихове теолошке прошлости. Теологија има врло јаке доктрине, односно научне дисциплине о држави, нацији, језику, култури, умјетности, у оквиру којих је обухваћен и архив, његова функција, уопште смисао постојања, које не бисмо

¹⁹ *Исџо*, 10.

смјели у архивистици занемаривати и заобилазити, јер смо доскора живјели у времену доста анархистичких друштвених концепата, екскомуникације, потом маргинализације цркве. Црквени архиви имају дубоку историјску прошлост, веома су значајни у архивском систему једне земље, често садрже најстарију архивску грађу и велики је њихов удио у настанку савремених архива. Теологија истиче да архиви настају божјим провиђењем и да у суштини имају божју, односно теолошку мисију. За православне хришћанске архиве она истиче да они нијесу случајно настали у Атини у храму Мајке богова и не случајно у Метрону поред Суда правде, да трају до судњег дана и да по божјем закону суде и просуђују. Архив је божји храм и својом молитвом и мисијом досеже до Бога. Овоземаљски богови су смртни људи и са својим бременом пролазе и свршавају своје путовања и скончавају у архиву. Почеци и прапочеци су свима нама у архиву, али и крај и завршеци. Живот и ми у њему бесконачан, затворен и зачаран круг (архивски круг), у њему је архив хранилиште цивилизација, култура, епоха, али и мјера свих народа, појединаца, у њему похрањених и живућих у стварности идеја и стварности. Архивисти, како би се рекло религијско-филозофским рјечником, су обични, смртни људи вјечито занемарени и несхваћени и у свом овоземаљском свијету и незнању одлазе из актуелне стварности, окрећу се прошлости, архиву, сами, усамљени, окружени милионима докумената у којем је сваком један човјек и једна судбина. У дубини и тами историјских времена и архивских депоа реанимира архивска душа – политике, државе, царства, империје, владари, моћници, народи и културе пролазе и одлазе, остају, нацивљавају их архиви. Од њих су виши, моћнији и трајнији архиви. Све је рушљиво и пролазно, иза човјека остају само документа и архиви. За архиве и архивисте то сазнање је супремација и привилегија, као и да могу од свега овоземаљског зачетог и развијеног гријехом побјећи у прошлост, обитавати и проходити кроз вјекове, прохујала времена и епохе.

6. Нимало није споран статус архивистике као самосталне науке. Дакле, самостална је научна дисциплина с јасно одређеним предметом и методама истраживања. Ако је сваки документ информациони извор или извор одређених информација потребан држави, науци, појединцу, што у савременом информационом, информатичком добу, добу високих информационих технологија и јесте, онда је архивистика и најближа ин-

формацијским знаностима.²⁰ Њој је мјесто у корпусу ових наука, заједно са музеологијом, библиологијом, енциклопедистиком, лексикографијом, комуникологијом и др. Погрешно је архивистику везати за историју, односно историографију и изучавање прошлости. Својим информацијама архивска документа потребна су свим друштвеним и фундаменталним наукама, када је ријеч о рјешавању одређених научних питања. Архив у свим својим одређењима и релацијама везан је за државу, тако архивисти морају добро познавати државу, у историјском континуитету и савремену. Морају познавати и све друштвене науке које изучавају државу: право, економија и др. Савремена држава се не може упознати, а да се не зна правни поредак на којем она функционише. Познавање *права*, односно правних наука, нарочито је потребно да би се правилно разумио карактер и значај одређене архивске грађе, а дио фондова у сваком архиву је правне провенијенције, тако да је сваки архив у неку руку истовремено и „правни архив”, садржи податке и информације од великог значаја за право и правне стручне и научне дисциплине.²¹ Исто је и са *економијом*, односно научним дисциплинама које изучавају економску стварност једне земље. Све ове науке: право, економија, историја, социологија, лингвистика и др. саме за себе су цјеловите и самосталне, али су за архивистику помоћне, тј. она се користи њеним искуствима и знањем у циљу што бољег и цјеловитијег проучавања свог предмета истраживања. Архивистика као наука, могло би се рећи, повезана је готово са свим друштвеним и другим наукама, све оне стварају архивску грађу, која се мора смјештати и чувати у архивима и према њој примјењивати одређени стручни, архивистички поступци, и коначно све ове науке и дјелатности које их примјењују имају своју прошлост, развој, историју.

И науке које нијесу друштвене имају значаја за архивистику и рад архива. *Хемија* у дијелу послова техничке заштите архивске грађе у том смислу има великог удјела. Да би се ови јако важни послови за архиве могли ваљано радити, потребно је овладати низом теоријских и искуствених знања хемијске струке, односно науке. Послови конзервације и рестаурације архивских докумената, те њиховог микрофилмовања, којима се практично штити физички интегритет докумената, који су изу-

²⁰ Миле Бакић, *Архивистика*, Подгорица, 2007, 21.

²¹ *Исто*, 22.

зетно значајни за архиве, раде се хемијским материјалима, односно хемикалијама и по одређеним процесима и поступцима хемије као науке. На свим овим пословима користе се и одређени технички апарати и опрема, односно технологија, коју архивисти морају познавати и бити едуковани да их могу правилно употребијети и постићи програмира-не стручне ефекте. Питање архивских зграда, односно просторно-смјештајних услова архивских објеката је веома актуелно и битно архивско питање, које говори довољно да „колико једна држава цијени документа прошлости најбоље се види по томе какве зграде и просторе гради или даје архивима за смјештај архивске грађе”²². *Архивистика* и *грађевинарство* и њихове науке имају кључну ријеч у пројектовању и изградњи архива. Архивистика се дијелом бави и овим питањима и даје одговоре, односно одређена сазнања у смислу одређених архивистичких стандарда и норматива који се при пројектовању и изградњи архива морају поштовати и примјењивати. Као што је познато, земљиште, односно локација зграде једно је од најважнијих питања градње архивске зграде. Треба бити одређен у погледу величине и облика (каква и колика) архивске зграде која се жели правити. Постоје и стручна архивистичка мјерила о пропорцијама и односу радног и спремишног простора у будућој архивској згради. За пројектовање и изградњу спремишта, које је најзначајнији дио архивског простора, постоје наша и страна архивска искуства и треба преузети њихова рјешења. Такође, треба архивистичка знања консултовати када треба позиционирати радни простор, број и величину радних просторија и њихову намјену: канцеларије, просторије за преузимање архивске грађе, просторије за сређивање и обраду архивске грађе, просторије за научну, информативну и културно-просвјетну дјелатност, просторије за технички центар, односно техничку службу и др. Архивистика је свим овим наукама у области грађевинарства и архитектуре помоћна наука и обрнуто, оне су помоћне науке архивистици. Дакле, историја, право, економија, социологија, филозофија, лингвистика и др. су помоћне науке архивистике, као што је архивистика њима. Архивистика није помоћна историјска наука, него је њима помоћна наука, као што су помоћне историјске науке помоћне науке архивистици.

Све *помоћне историјске науке* имају великог значаја за архивистику, пружају јој драгоцену знања у изучавању њеног предмета истраживања.

²² Јосип Буторац, *Архивска чистанка*, Загреб, 1950, 29.

Дипломатика је наука о повељама и исправама, без обзира на то да ли су приватног или јавноправног карактера. Изучава код ових средњовјековних докумената унутрашња и спољна обиљежја ради утврђивања њихове аутентичности и употребљивости као извора. За архивистику је значајна за валоризацију, сређивање и обраду ове у архивима значајне и драгоцјене архивске грађе.

Наука о списима (актима) је наука о масовним канцеларијским административним списима, који чине данас већину архивске грађе у регистратурама и архивима. Стручни рад са њом не може бити ваљан без познавања, административно-правних и других обиљежја, што је предмет истраживања ове науке.

Палеографија „...проучава порекло, процесе развоја и појаве ширења старих писама”.²³ Она преко палеографских обиљежја докумената утврђује њихову аутентичност и идентификацију ако она немају спољна административно-правна и друга обиљежја (вријеме и мјесто настанка документа и др.).

Хронологија изучава „пријашње системе диобе и рачунања времена преносећи их на сувремени начин датирања”.²⁴ Од 46. године п. н. е. uveden је јулијански календар, а од 1582. године грегоријански календар. Хронологија је значајна за архивистику за тачно утврђивање времена настанка документа.

Сврајсика је наука о печатима. Бави се „настанком, развојем, материјалом од којих су сачињени печати, затим текстом, ликовима, знацима и симболима који су коришћени на печатима”.²⁵ Архивистика користи њена знања, код утврђивања ауторства код архивског документа, чиме се доста помаже на њиховој идентификацији.

Генеологија се бави проучавањем настанка и развоја појединих породица, односно проучава „подријетло, развој и гранање потомства појединих особа, породица и родова”.²⁶ Архивистика користи генеологију код сређивања личних и породичних архива, односно њихових оставштина.

Хералдика је наука о грбовима, тачније бави се „проучавањем постанка и развоја грбова, те према утврђеним правилима одређује начин

²³ Стјепан Антољак, *Помоћне историјске науке*, Краљево 1971, 11.

²⁴ *Рјечник архивске терминологије*, Загреб, 1972, 2.

²⁵ Богдан Лекић, *Архивистика*, Београд, 2006, 19.

²⁶ *Рјечник архивске терминологије...*, 2.

ликовног и описног описивања грба”.²⁷ Архивистика преко грбова постиже прецизнију идентификацију докумената појединих владара, великаша, племства, цркве и др., која се постиже утврђивањем времена настанка, поријекла документа и др.

Архоџрафија је „помоћна историјска наука, која проучава развој, теорију и методiku рада на објављивању архивске грађе”.²⁸ Термин археографија је био више присутан у источним европским земљама, а у земљама Западне Европе више је у употреби термин егзодика за означавање ове науке.

Објављивање архивских докумената је стручна, али и законска обавеза архива, а архивистика им посвећује велику пажњу. У питању су научни, врло сложени и одговорни послови, који захтијевају велико научно знање и искуство, за што као разлози стоје: популаризација и ширење науке; шира и потпунија заштита изворних архивских докумената; унапређење функције коришћења докумената; афирмација архива у друштву и у области науке и др. Археологија даје принципе, поступке, методологију и др. архивистици, односно архивима у објављивању архивске грађе, односно у конципирању и изради зборника докумената.

7. Које су, конкретно гледано, функције архива научне природе и који су архивски послови научни послови питање је које се неминовно намеће у коначној елаборацији ових питања. Одговори би помогли да ближе видимо архив у домену науке и његово мјесто и улогу у савременом друштву.

Са функционалног становишта архиви су комплексне установе. Имају бројне функције које су различите по врсти, обиму, нивоу сложености и др. Неке су стручне, а неке научне природе. Неке су у домену државе и дјелатности које су у њеној функцији, а неке су у домену културе, информисања и др. Са настанком првих архива њихове функције су биле малобројне и неразвијене, да би се касније, ширењем и развојем државе и архива постепено увећавао њихов број, развијале се и добијале на значају. Архиви у савременом добу постају све више научне установе. Бројна поља архивског рада се морају теоријски осмишљавати и постављати на новим методолошким и научним основама. Под утицајем савременог развоја науке и нових технологија неке досадашње класичне архивске функције: културна, просвјетна, информативна, па и др-

²⁷ Стјепан Антољак, нав. дј., 123.

²⁸ *Рјечник архивске терминологије...*, 3.

жавна, које су биле стручне природе, почињу све више попримати научне садржаје и имати научни карактер.

Архив има улогу и функцију у области науке, практично од свог конституисања. Када се формирају први архиви у Црној Гори приликом сређивања архивске грађе „почињу се пробирати” и документа ширег, односно научног значаја и потом припремати за објављивање у виду зборника докумената и других публикација, најчешће поводом обиљежавања појединих историјских догађаја и другим пригодама.

У почетку се мислило да су архиви од наука повезани само са историјом, да су „складишта безвриједних докумената” и да су архиви установе окренуте прошлости. Они имају много ширу научну улогу, повезани су практично са свим наукама, друштвеним и природним и у тим релацијама ваља посматрати и архивистику.

Од досадашњих, тако да кажемо, традиционалних послова архива научне нарави су: валоризација и категоризација архивске грађе (нај-сложенија архивска област), израде научнообавјештајних средстава (обрада архивске грађе), објављивање архивске грађе, истраживање архивске грађе у иностраним архивима, пројектовање и изградња архивског информационог система и др.

Гледајући у свијет, архиви врло динамично и рапидно попримају научне димензије, постајући готово у цјелости научне установе. Оваква „научна будућност” чека и наше архиве, морају бити оваквим установама, имати научни кадар, обављати гро архивских послова који су научне природе. Попут других архива у свијету, морали бисмо радити научне пројекте, елаборате, уопште интелектуалне производе који би се на научном тржишту валоризовали и доносили и одређене приходе архивима. Код нас се архиви, посебно општински, изузимајући архивске изложбе, не баве научним пословима и далеко су од тога да задовољавају минимум услова у овом погледу. И даље су то класичне установе, доста затворене, па и анонимне у својој средини, које су више преокупиране класичним пословима на архивским документима у свом посједу, без научног кадра и било којих извјесних научних пројеката и сличних научних садржаја.

8. Када говоримо о научној функцији архива и њеној експанзији, не смијемо никако то чинити да се уназад помјери и буде у сјенци њихова главна и основна – државна функција. Оснивач и послодавац јавних архива је држава. Држава их финансира и креира и спроводи политику у планирању и контроли рада архива. Архив је нераскидиво везан са др-

жавом и има статус, улогу и функцију који су превасходно државног карактера и у функцији је развоја и јачања државе. „Акти одражавају почетке и развој државне власти и представљају главни извор информација за све поступке државе. Они представљају административно оруђе, неопходно потребно у раду органа државне власти. Они садржавају доказ финансијских и правних обавеза, па их треба чувати у интересу заштите државних интереса. Они садржавају у себи голему ризницу административних искустава потребних државним властима да би очували повезаност и досљедност својих поступака, да би објаснили принципе и циљеве државне политике и да би ријешили социјалне, економске, организационе и процесуалне проблеме. Кратко речено акти чине подлогу на којој је изграђена структура државног апарата.”²⁹

Државна функција архива код нас је била доста занемарена, није се видјела добро и није била довољно уважавана, више је истицана друштвена, самоуправна и др. Готово у пејоративном смислу се третирала веза и однос архива и државе, притом увијек се он поистовјеђивао са концептом који пледира на јачању етатизма, бирократизма, стаљинизацији друштва и сл.

9. Коначну разраду ове теме окончао бих са одређеним предлозима или, боље рећи, сугестијама.

1) Основати факултетске архивистичке студије, на којим би се школовао кадар за архиве. Оне би се могле организовати при Историјском институту Црне Горе, каква је пракса у неким земљама у иностранству (Русија и др.).

2) Историјски институт Црне Горе вратити на Цетиње, за што стоје сви разлози историјске, државне нарави, те да је ту Централна библиотека и Национални архив.

3) Архивистички кадар профилисати саобразно савременим потребама. Требало би бити што више високе, односно научне наобразбе, са високом професионалном културом, знањима из специјалистичких архивских наука, познавањем страних језика и др.

4) Много више радити на писању архивистичке научне литературе: студија, монографија, докторских и магистарских радова и др., те приручне архивистичке литературе: стручни рјечници, лексикони и др.

²⁹ Theodor Schellenberg, *Модерни архиви*, Београд, 1965, 6.

5) Архивистички часопис биљежи врло добре резултате. Ваљало би га можда мало концепцијски и кадровски освјезити и појачати.

6) Организовати више научних скупова на архивистичке теме.

7) Осмислити, програмирати и почети рад на истраживању архивске грађе у иностраним архивима и објављивању архивске грађе.

8) Актуелизовати питање изградње нове, намјенске зграде за Државни архив на Цетињу, према савременим свјетским стандардима и опскрбити га савременом техничком опремом.

9) Више и боље финансирати архиве у Црној Гори, нарочито у дијелу научних послова, објављивања грађе, стварања и оспособљавања архивског кадра и др.

10) Факултет за историју основати на Цетињу, „гдје је и историја Црне Горе“, „коријени и језгро њене државности“, враћањем његовим из Никшића.

Mile BAKIĆ

ARCHIVE AND SCIENCE

Summary

Archive science was dealing with different issues of archive practice until now, which all created applied archive science, but that field of the archive science called academic archive science is very little elaborated among scientific works. The main subject: archive and study is totally new and belong to the field that we called pure archive science, archive science in essential meaning.

The author highlighted that modern age is featured with development of science, technology, first of all information, so in that sense various contemporary studies are created and with its cognitions they have made influences on older humanities, established long time ago, where the archive science is one of them. This science is very independent human science according to the various author's opinions and it has long historical continuity, dated from 16 century. Shaped like this, archive science was reclined on law, economy, religion, culture, politics, especially history and its additional fields: blazonry, diplomatics, genealogy.

Author emphasizes big impact of new studies on archives. One of them are: informatics, cybernetics, theory of information and other. He believes that essential archive sense is changed by these studies and in order to that archives are easily going to become scientific institutions in Montenegro and it is expected to have big changes and challenges in the future.